

SETA

SAVUNMA POLİTİKALARI

EDİTÖRLER

FERHAT PİRİNÇÇİ
MURAT YEŞİLTAŞ

SAVUNMA POLİTİKALARI

T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanı
Prof. Dr. İsmail Demir'in Takdimiyle

Bu kitap Savunma Okuryazarlığı Projesi kapsamında Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB) ve Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret A.Ş.'nin (STM) katkılarıyla hazırlanmıştır.

SAVUNMA POLİTİKALARI

EDİTÖRLER
FERHAT PİRİNÇÇİ
MURAT YEŞİLTAŞ

SETA

Ferhat Pirinççi

Doktorasını 2010'da Uludağ Üniversitesi'nde tamamlayan Ferhat Pirinççi, Bursa Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Uluslararası Siyaset Anabilim Dalı'nda profesör olarak görev yapmaktadır. Ortadoğu, silahlanma ve ABD dış politikası üzerine çalışmalar yapmakta olup lisans ve lisansüstü düzeyde Uluslararası İlişkiler, Ortadoğu, Silahlanma ve ABD Dış Politikası dersleri vermektedir. *Türkiye'nin Büyük Stratejisi* kitabını Murat Yeşiltaş ile beraber kaleme almıştır.

Murat Yeşiltaş

Yeşiltaş, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde profesör olarak çalışmakta olup uluslararası güvenlik, terörizm ve devlet dışı çatışmalar konusunda araştırmalar yapmaktadır. Aynı zamanda SETA Güvenlik Araştırmaları Direktörü görevini sürdürmektedir. *Ortadoğu'da Devlet Dışı Silahlı Aktörler ve Ortadoğu'da Güvenlik, Savunma ve Silahlanma* kitaplarını derlemiş, Ferhat Pirinççi ile birlikte *Türkiye'nin Büyük Stratejisi* kitabını kaleme almıştır.

SETA Kitapları 86

ISBN: 978-625-7712-89-7

© 2022 SET Vakfı İktisadi İşletmesi

1. Baskı: Mayıs 2022, İstanbul

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

Düzeltili: Berrin Çalışkan, Mustafa Said İşeri

Kapak: Erkan Söğüt

Uygulama: Said Demirtaş

Baskı ve Cilt: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA Kitapları

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org

İÇİNDEKİLER

Takdim	11
Ön Söz	15

BİRİNCİ BÖLÜM

SAVUNMA VE ULUSLARARASI GÜVENLİK

RIFAT ÖNCEL

Giriş	19
Uluslararası Sistemde İstikrar Sorunu ve Savunma İhtiyacı	21
İç Dengeleme ve Askeri Modernizasyon	29
Dış Dengeleme ve İttifak Sistemleri	35
Sonuç	44
Özet	44

İKİNCİ BÖLÜM

SAVUNMA VE SİLAHLANMA İLİŞKİSİ

FERHAT PİRİNÇÇİ

Giriş	49
Savunma-Silahlanma İlişkinde Farklı Yaklaşımlar	50
Silahların Alternatif Tasnifi	57
Silahlanma Yöntemleri	60
Üretim Yoluyla Silahlanma	62
Silah Ticareti Yoluyla Silahlanma	66
Sonuç	75
Özet	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
SAVUNMA EKONOMİSİ
SELAMİ SEZGİN

Giriş	81
Savunma Talebi	86
Savunma Harcamaları-Ekonomik Büyüme İlişkisi	88
Askeri İnsan Gücü	89
Savunma Sanayii	94
Türkiye’de Savunma Harcamaları ve Tedarik Politikası	99
Sonuç	102
Özet	103

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
SAVUNMA PLANLAMASI

HİLMİ ÖZDEMİR, NURSİMA ŞAHKULUBEY BAYKAL

Giriş	109
Stratejik Savunma Yönetimi	110
Savunma Planlamasını Yeniden Düşünmek	129
Sonuç	136
Özet	137

BEŞİNCİ BÖLÜM
GELİŞEN SAVUNMA TEKNOLOJİLERİ
ERCÜMENT KARAPINAR

Giriş	141
Teknoloji Gelişmişlik Ölçüsü ve Değerlendirme Araçları	142
Gelişen Bilim ve Teknoloji Trendleri	149
Sonuç	166
Özet	168

ALTINCI BÖLÜM

SİBER GÜVENLİK VE SAVUNMA

ALİ BURAK DARICILI

Giriş	173
Siber Uzay Kavramı	175
Uluslararası İlişkiler Disiplini ve Siber Uzay	180
Siber Espiyonaj ve Siber Terörizm Kavramları	186
Sonuç	194
Özet	196

YEDİNCİ BÖLÜM

OTONOM SİSTEMLER

AHMET ALEMDAR

Giriş	201
Otonomi Kavramı	202
Otonom Sistemlerin Askeri Uygulamaları Üzerine Tartışmalar	207
Askeri Otonom Sistemler	213
Sonuç	232
Özet	233

SEKİZİNCİ BÖLÜM

**GEÇMİŞ VE KURULUŞ:
1974 ÖNCESİ DÖNEMDE TÜRK SAVUNMA SANAYİİ**

HÜSNÜ ÖZLÜ

Giriş	239
Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Savunma Sanayii Girişimleri	241
Kıbrıs Barış Harekatı Sonrası Savunma Sanayii Kurma Girişimleri	256
Sonuç	259
Özet	260

DOKUZUNCU BÖLÜM

**GENİŞLEME VE YÜKSELİŞ:
1974'TEN GÜNÜMÜZE TÜRK SAVUNMA SANAYİİ**

MERVE SEREN

Giriş: Cumhuriyet'in Kuruluşundan Kıbrıs Barış Harekati'na Uzanan Süreç	265
1970-1980 Arasında Türk Savunma Sanayiinin Gelişimi	271
1980-1990 Arasında Türk Savunma Sanayiinin Gelişimi	277
1990-2000 Arasında Türk Savunma Sanayiinin Gelişimi	282
2000-2022 Arasında Türk Savunma Sanayiinin Gelişimi	284
Sonuç	290
Özet	292

ONUNCU BÖLÜM

TÜRKİYE'NİN SAVUNMA STRATEJİLERİ VE POLİTİKALARI

MURAT ASLAN

Giriş	299
Savunma Stratejilerine ve Politikalarına Etki Eden Hususlar	306
Savunma Stratejileri ve Politikaları Süreci	310
Savunma Politikası	314
Savunma Yönetimi	315
Vaka Analizi: Atak Helikopteri Projesi	319
Sonuç	322
Özet	323

ON BİRİNCİ BÖLÜM

**TÜRKİYE'NİN İTTİFAK POLİTİKALARI
VE SAVUNMA İŞ BİRLİKLERİ**

RIFAT ÖNCEL

Giriş	327
Türkiye'de Ulusal Güvenlik Kültürü	328
Soğuk Savaş Döneminde İttifak Politikaları	331
Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin İttifak Politikaları	344
Sonuç	352
Özet	352

ON İKİNCİ BÖLÜM

**TÜRKİYE’NİN ASKERİ VE SAVUNMA STRATEJİSİ:
HEDEFLER, DESTEKLEYİCİ UNSURLAR VE SONUÇLAR**

MURAT YEŞİLTAŞ

Giriş	357
Türkiye’nin Yeni Kararlı Stratejisi	359
Türkiye’nin Askeri ve Savunma Stratejisinin Uygulama Sahası	372
Sonuç	389

TAKDİM

Türk savunma sanayii son yıllarda büyük ve kapsamlı bir dönüşüm sürecinden geçiyor. 2002'den beri yaşanan dönüşüm –özellikle son yıllarda– birden fazla alanda ortaya koyduğu somut ürünlerle yerli ve yabancı pek çok çevrenin dikkatini çekiyor.

Bir yandan platform düzeyinde yürüyen çalışmalar ve başta kritik teknolojiler olmak üzere tüm alanlarda yerlilik ve millilik oranlarının artırılması devam ederken diğer yandan alt bileşenler ve ileri teknoloji içeren stratejik sistemleri de geliştiren bir savunma sanayii tecrübesi yaşıyoruz. Niceliksel genişlemenin yanında niteliksel sıçramaların yaşandığı, teknolojide derinliğin, dış politika ve ihracatta küresel düzeyde etkinliğin sağlandığı bir dönemdeyiz. Geniş ve büyük bir ekosistemin ihdas edildiği bu süreçte savunma sanayii birikimimiz aynı zamanda ulaştırma, enerji, sağlık gibi alanlara da yansımaktadır. Böylece sektörel tecrübenin disiplinler ve alanlar arası birikim paylaşımına da şahit oluyoruz.

Bu çerçeveden bakıldığında son yirmi yılda savunma sanayiiimizdeki dönüşüm sürecini esas itibarıyla yapısal düzeyde bir kopuş ve tüm yönleriyle yeni bir merhaleye geçiş olarak tarif etmek mümkündür.

Veriler bazında bakıldığında ortaya çıkan yeni tabloyu daha iyi resmetmiş oluruz.

- 2002'de 62 savunma projesi yürütülürken 2021 itibarıyla proje sayısı 750'yi geçmiş ve bunların yarısı son beş yılda başlatılmıştır.

- Aynı dönemlerde yürütülen savunma projelerinin toplam bütçesi 5,5 milyar dolardan yaklaşık 11 kat artışla 60 milyar dolarlık proje hacmine ulaşmıştır. Teknik inceleme süreçleri devam eden projeler de dahil edildiğinde 2021 itibarıyla 75 milyar doların üzerinde bir büyüklüğe ulaşılmıştır.
- 2002’de ana faaliyet sahası olarak savunma sanayii sektöründe 56 firma varken bugün bu sayı 1.500’ü aşmıştır.
- Teknokentlerin sayısı artmış, Ar-Ge’ye ayrılan bütçe katlanmış ve üniversite-savunma sanayii iş birliği giderek derinleşmiştir. Bu açıdan ana yüklenicileri, alt yüklenicileri, KOBİ’leri, araştırma kuruluşları, üniversiteleri, geliştirdiği özgün ürünleri, ihracatı ve on binlerce çalışanıyla geniş bir savunma sanayii ekosistemi ihdas edilmiştir.
- Savunma sanayii alanında en fazla ihracat yapan on üçüncü ülke konumuna geldik. Son beş yılda ihracatımız yüzde 30 artarken ithalatımız da yüzde 60 azalmıştır.
- Bugün SİHA’larda dünyada ilk üç ülke arasında olduğumuz gibi dünyanın önde gelen zırhlı kara aracı üreticilerinden de biriyiz.
- Teknoloji birikimi bağlamında uzay alanına doğrudan yatırım yapan bir ülke olarak öne çıktık. Çalışmalar sonunda yerli ve milli niteliğiyle öne çıkan uydu fırlatma araçlarımızla “uzayı gördük”.
- Kendi savaş gemisini tasarlayan, üreten ve idame eden on ülkeden biri olarak öne çıkmaya başladık.
- Kendi savaş uçağımızı ve insansız savaş uçağımızı yapma sürecinde ilerlerken yerli ve milli muharebe tankımızı, helikopterimizi, uçak ve füze motorlarımızı geliştiriyoruz.

- Öte yandan ana platformlar dışında alt bileşenleri ve ileri teknoloji içeren stratejik sistemleri de geliştiriyoruz. Lazer ve elektromanyetik gibi dünyada sayılı ülkenin üzerinde çalıştığı alanlarda çalışıyoruz.
- Siber güvenlik, yapay zeka ve robotik gibi geleceğin teknolojileri üzerinde projeler geliştiriyoruz.

Bu gelişmeler bir anda olmadığı gibi sorunsuz ve sıkıntısız bir süreçten geçerek bugünlere geldiğimizi söylemek elbette mümkün değil. Oldukça inişli çıkışlı, gelgitlerle dolu, ambargoların ve kısıtlamaların öne çıktığı farklı süreçlerden geçtik.

Geçmişte Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde Osmanlı devletinden baki kalan mirasın üzerine sayısız defa atılımlar sağlanmaya çalışıldığı gibi daha sonraları Kıbrıs Barış Harekatı ile yaşanan gelişmelerle ciddi bir atılım sürecine girildiği dönemler de oldu. Savunma Sanayii Başkanlığı özelinde bakıldığında SAGEB'in kurulması, SSM'ye dönüşmesi, SSM'nin önce doğrudan Cumhurbaşkanlığı makamına bağlanması ve sonrasında başkanlık olarak yeniden yapılandırılması gibi birden fazla gelişme yaşandı. Tüm bu gelişmelerin arka planında kapsamlı siyasal dönüşümler, gelişimler ve dinamikler etkili oldu.¹

Bu süreçler tarihi boyutları, uluslararası dinamikleri veya siyasal-ekonomik yönleriyle analize tabi tutuldu ve tutuluyor. Kısa zamanda genişletilmiş ikinci baskıya giren bu kitap da zaten bu konuya olan yoğun ilgiyi gösteriyor.

Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanlığı olarak yerli ve milli savunma sanayiinin gelişiminde savunma politikaları analizlerini, savunma sanayii incelemelerini ve sektörel dönüşümlerin akademik boyutlarıyla ele alınmasını önemsiyoruz. Bu ve benzeri tartışmaları güçlü bir savunma sanayiinin ihdasında değerli ve anlamlı katkılar olarak gö-

¹ Editörlerin notu: Bu konuyla ilgili olarak Savunma Sanayii Başkanı Prof. Dr. İsmail Demir'in kapsamlı ve detaylı makalesi için bkz. "Transformation of the Turkish Defense Industry, the Story and Rationale of the Great Rise", *Insight Turkey*, Cilt: 22, Sayı: 3, (2020), s. 17-40.

rüyorum. Çünkü güçlü bir savunma sanayii proje boyutları, projelerin artması ve teknolojik derinliğin güçlenmesi gibi niteliklerin yanı sıra bu tarz güçlü ve derinlikli analizlerin de artmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda çalışmaların niteliği yanında niceliksel olarak artışının bile savunma sanayimizimizin geldiği noktayı gösterdiğini düşünüyoruz.

Türkiye son yıllarda savunma sanayii atılımlarını geniş bir savunma ekosistemi ihdas etmeye borçludur ve savunma politikaları analizlerini bu ekosistemin olmazsa olmazlarından biri olarak görüyoruz. Bu yüzden savunma sanayii okuryazarlığına bir katkı olarak gördüğümüz bu tür çalışmaları desteklemeye ve teşvik etmeye devam edeceğiz.

Savunma sanayii okuryazarlığına önemli bir katkı niteliğindeki bu kitabın editörleri Prof. Dr. Ferhat Pirinççi ve Prof. Dr. Murat Yeşiltaş'ı ve kitapta emeği geçen tüm araştırmacıları tebrik ediyorum. Temennimiz savunma politikaları ve savunma sanayii politikalarımıza dair çalışmaların yerli ve milli bir savunma sanayii ihdas etme çabalarıyla eş güdümlü içinde güçlenerek ve artarak devam etmesidir.

Prof. Dr. İsmail Demir

T.C. Cumhurbaşkanlığı Savunma Sanayii Başkanı

ÖN SÖZ

Ülkemizde son yıllarda savunma kavramı giderek daha popüler hale gelmiştir. Yerli savunma sanayiinde gerçekleştirilen atılım, daha önce sınırlı bir kesim tarafından takip edilen teknik gelişmeler üzerine farkındalığı artırırken, Türkiye'nin çevresinde artarak devam eden güvenlik problemleri de bu süreci hızlandırmıştır. Günümüzde savunma politikaları ve savunma sanayii üzerine Türkiye'de yayın yapan çeşitli dergiler, web siteleri, sosyal medya kullanıcıları ve blog yazarları bulunmaktadır. Benzer şekilde birçok akademisyen ve araştırmacı da savunma sistemleri ve güvenlik meseleleri üzerine çeşitli platformlarda analizler kaleme almaktadır. Ancak Türkçe literatürde savunma kavramı ve ilgili hususlar üzerine başlangıç niteliğinde bir eserin eksikliği dikkat çekmiştir.

Savunma Sanayii Başkanlığı (SSB) ve Savunma Teknolojileri Mühendislik ve Ticaret A.Ş. (STM) desteğiyle ilk baskısı Nisan 2021'de *Savunma Politikalarına Giriş* başlığıyla yayımlanan *Savunma Politikaları* kitabımız genişletilmiş ve gözden geçirilmiş haliyle tam da bu eksikliği doldurmak üzere hazırlanmıştır. Her biri alanında uzman yazarların kaleme aldığı bölümler, savunma kavramı, savunma-güvenlik ilişkisi, gelişen savunma teknolojileri, Türk savunma sanayii tarihi ve güncel dinamikleri, Türkiye'nin savunma stratejileri ve silahlanma politikaları gibi temel meseleleri tartışmıştır.

Bu kapsamda kitabımız, konuya ilgi duyan okuyucuya başlangıç seviyesinde gerek Türk savunma sanayii gerekse savunma politikası üzerine bir rehber niteliği taşımaktadır. Kitabın dili sade tutulmuş,

gereksiz söz ve kalıplardan uzak durulmuş ve duru bir Türkçe'nin kullanılmasına özen gösterilmiştir. Bu yönüyle kitap, genel okuyucular kadar üniversitelerde açılacak *uluslararası güvenlik* veya *strateji* gibi ders ve seminerlerde de temel referans kitabı olmaya adaydır. Nitekim kitabın ilk baskısının kısa sürede tükenmesi, bu yolda emin adımlarla yürüdüğünün bir göstergesidir.

Savunma Politikaları kitabımızın gerek işin akademik ve teknik kısmıyla ilgili uzmanlara gerekse genel okuyucuya faydalı olacağını düşünüyor, ülkemizde güvenlik çalışmalarının yanında savunma çalışmalarının kuruluşu ve gelişimi için de önemli bir adım teşkil etmesini diliyoruz. Bu vesileyle Savunma Sanayi Başkanı Prof. Dr. İsmail Demir nezdinde güçlü bir Türkiye'nin savunma sanayii için çalışan herkese teşekkür ediyoruz. Kitabımızın bu yolda küçük de olsa bir katkı yapmasını temenni ediyoruz.

Ferhat Pirinççi

Murat Yeşiltaş

Ankara - Mayıs 2022

BİRİNCİ BÖLÜM

SAVUNMA VE ULUSLARARASI GÜVENLİK

RIFAT ÖNCEL

Doktora Adayı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

AMAÇLAR

- Devletlerin savunmaya neden ihtiyaç duyduğunu saptamak
- Uluslararası ilişkilerde istikrar sorununu tanımlamak
- Savaşların nedenlerini tanımlamak ve farklı görüşleri karşılaştırmak
- Savunma politikalarına yön veren strateji ve doktrinleri açıklamak ve karşılaştırmak
- Devletlerin silahlanmaya neden gittiğini açıklamak
- Savunma örgütlerinin ve ittifak ilişkilerinin neden ve nasıl kurulduğunu ortaya koymak

ANAHTAR KAVRAMLAR

- İstikrar
- Strateji
- Doktrin
- Caydırıcılık
- Dayatma
- İttifak
- Savunma Örgütleri

İÇİNDEKİLER

1. Giriş
2. Uluslararası Sistemde İstikrar Sorunu ve Savunma İhtiyacı
3. İç Dengeleme ve Askeri Modernizasyon
4. Dış Dengeleme ve İttifak Sistemleri
5. Sonuç
6. Özet
7. Okuma Önerileri

GİRİŞ

Savunma en genel manasıyla bir varlığı olası bir tehlikeye karşı korumak, onu muhafaza etmek olarak tanımlanabilir. Türk Dil Kurumuna göre savunma “saldırıya karşı koyma, müdafaa” anlamına gelmektedir.¹ Dolayısıyla bir saldırı ihtimalinin olması, bir tehlikeye karşı müdafaa gereksinimine ihtiyaç duyulması savunma politikasının oluşturulmasına sebep olmaktadır. Pek çok alanda kullanılan savunma kavramı bu bölümde askeri bakımdan ele alınmaktadır. Savunma kavramının içeriği tarih boyunca özellikle yeni silah teknolojilerinin gelişimiyle önemli değişimler geçirmiştir.

Savunmanın, algılanan muhtemel tehditlere karşı oluşturulduğu düşünüldüğünde, tehditlerin nitelik ve niceliklerindeki değişimler de kaçınılmaz olarak savunmanın karakterinde yeniliklere yol açmıştır. Savunma, tarihin her döneminde insanoğlunun varlığını devam ettirmek için hayati bir önem arz etse de bugünkü askeri anlamını modern devletler sisteminin doğuşundan ve özellikle düzenli profesyonel orduların teşkil edilmesinden sonra kazanmıştır. Bu kapsamda savunma kavramının bugün ifade ettiği anlam 19 ve 20. yüzyıldaki diplomatik ve askeri gelişmelerin çeşitli kavramsallaştırmalar altında incelenmesiyle açıklanabilir. Bu dönemde gerçekleşen diplomatik ve siyasi girişimlerin yanı sıra tüm dünyaya yayılan iki savaş, devletlerin savunmalarını sağlamada ne tür yöntemler izlediklerini ortaya koymaktadır.

Devletler neden savunmaya ihtiyaç duyar? Bu sorunun en genel cevabı tarihin her döneminin savaş ve çatışmalarla dolu olması, sürekli hüküm sürecek bir güvenlik ortamının sağlanamamasıdır. Güvenlik

¹ “Savunma”, TDK, <https://sozluk.gov.tr>, (Erişim tarihi: 23 Kasım 2020).

kavramı Türk Dil Kurumuna göre “toplum yaşamında yasal düzenin aksamadan yürütülmesi, kişilerin korkusuzca yaşayabilmesi durumu, emniyet” olarak tanımlanmaktadır.² Devlet güvenliği de benzer şekilde devletin uluslararası ortamda korkusuzca yaşayabilme durumu ve kendisini emniyet içinde hissedebilmesini gerektirir. Ancak uluslararası ortamda kamu düzeninde olduğu gibi çeşitli yasaları uygulayacak ve uygulanmasını zorlayacak mekanizmalar olmadığından yeni bir savaş veya çatışmanın çıkıp çıkmayacağına bir güvencesi yoktur. Keza savaş veya çatışmanın ne zaman ve nerede çıkacağı da kolay kolay tahmin edilemez.

Uluslararası alandaki bu belirsizlik her devleti bir savunma politikası oluşturmaya itmektir. Hatta devletin her şeyden önce temel amacının güvenliğini sağlamak ve hayatta kalmak olduğu ifade edilebilir.³ Bunun sonucunda kaçınılmaz olarak her devlet az veya çok silahlanacaktır. Her devletin silahlanması demek her birinin askeri kapasitesinde ve saldırı kabiliyetinde artış anlamına gelmektedir. Bu durum devletler arasındaki güven bunalımını hiç bitmeyen bir sarmal haline dönüştürmektedir. Öyle ki belirli bir dönemde saldırgan amaçlar taşımayan ve gayet uysal hareket eden bir devletin dahi gelecekteki niyetleri tam manasıyla bilinemez.⁴

Uluslararası ilişkileri karakterize eden iki temel faktörün “belirsizlik” ve “savaş riski” olduğu düşünüldüğünde, devletlerin tehlikelerden kaçınmak için rasyonel davranacakları kabul edilmektedir. Dolayısıyla savunma politikalarının ihtiyatlı bir ulusal çıkar ve güvenlik ortamı değerlendirmesi sonucunda gerçekçi bir şekilde oluşturulması gerekir. Savunma stratejisi –aynı diğer strateji türlerinde olduğu gibi– amaçlarını, amaçlara ulaşmak için kullanacağı araçları ve bu araçların nasıl kullanılacağına tanımlamak durumundadır. Amaç, araç ve yöntemin tanımlanmasının yanında bunların birbirleriyle ilişkileri de ifade edilmelidir. Zira

² “Güvenlik”, TDK, <https://sozluk.gov.tr>, (Erişim tarihi: 23 Kasım 2020).

³ Kenneth N. Waltz, *Theory of International Politics*, (Addison-Wesley Pub. Co., Reading, Mass: 1979).

⁴ John J. Mearsheimer, *Tragedy of Great Power Politics*, (W. W. Norton Company, New York: 2001).

değişen muharebe ortamında amaç, araç ve yöntemler, üzerinde bir kez anlaşılacak sabit kavramlar olamazlar. Muharebe şartlarının yanı sıra ortaya çıkan yeni gelişmelere (siyasi, diplomatik, ekonomik vb.) savunma stratejisinin amaç, araç ve yöntemleri uyum sağlamalıdır.

Bir devlet savunmasını iki temel yöntemle sağlayabilir. Birincisi, kendi içinde bir askeri ve endüstriyel kapasite artırımı gerçekleştirmek veya etkili stratejiler geliştirmek suretiyle muhtemel tehditleri savuşturabilecek güce ulaşmaya çalışabilir. İkincisi, kendi sarf edeceği eforun yetersiz kalacağını düşündüğünde uluslararası bağlantılarını kullanarak çeşitli ittifak sistemlerine dahil olabilir. Bunlardan birincisine “iç dengeleme”, ikincisine de “dış dengeleme” adı verilmektedir.⁵ Bunlar birbirini dışlayan savunma tercihleri değildir. Bir devlet hem kendi içinde kapasite artırımına gidip hem de çeşitli savunma örgütlerine katılabilir.

Buradan itibaren önce uluslararası sistemdeki istikrar sorunu işlenerek devletlerin savunma politikaları oluşturma ihtiyacının sebepleri ortaya koyulmakta ve sonrasında da savunma politikalarının yöntemi iç dengeleme ve dış dengeleme boyutlarıyla tartışılmaktadır.

ULUSLARARASI SİSTEMDE İSTİKRAR SORUNU VE SAVUNMA İHTİYACI

SİSTEMİN YAPISI İLE İSTİKRAR İLİŞKİSİ

Uluslararası sistemin anarşik yapısından kaynaklanan belirsizlik ve güvensizlik durumunun savunma politikalarını yakından etkilediğinden bahsetmiştim. Diğer taraftan uluslararası sistemin yapısı sabit kalmaz ve değişime açıktır. Bu durum ise savunma politikalarında çeşitli değişikliklerin yapılarak ortaya çıkmakta olan yeni yapıya uyum sağlanmasını gerektirir. Peki sistemin yapısı ne zaman değişir? Sistemin yapısının değişimi devletler arasındaki güç dağılımlarının ciddi oranda değişmesiyle gerçekleşir. Bir diğer ifadeyle sistemde yeni büyük güçlerin ortaya çıkışı veya önceki büyük güçlerin statülerini kaybederek orta büyüklükte bir

⁵ Waltz, *Theory of International Politics*.

devlet haline gelmeleriyle mümkündür. Örneğin Birinci Dünya Savaşı öncesinde uluslararası sistemde Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İngiltere, Almanya, Fransa, Avusturya-Macaristan, Osmanlı ve Rusya gibi birçok büyük devlet vardı. Bu durum çok kutuplu bir uluslararası sisteme işaret eder. Soğuk Savaş döneminde ABD ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) iki büyük güçtü. Bu durum ise iki kutuplu uluslararası sistemin olduğunu göstermektedir. Soğuk Savaş'ın bitiminde ABD sistemde tek süper güç olarak kalmıştır. Günümüzde Çin'in istikrarlı yükselişinden dolayı yeniden iki kutuplu ya da çok kutuplu sistemlere dönüş olduğu yönünde bazı tartışmalar bulunmaktadır.

Sistemdeki büyük güç sayısının değişimi uluslararası alanda istikrarı nasıl etkilemektedir? Burada iki görüşten söz edilebilir. Birinci görüş, çok kutuplu sistemlerin daha istikrarlı olduğunu, çatışma riskini düşürdüğünü ve iş birliğini artırdığını ifade etmektedir. Buna göre üç ana husustan bahsedilebilir. Birincisi, çok kutuplu sistemlerde bağımsız aktörlerin sayısı artacağından “ödünleşim” (*trade-off*) sayı ve çeşidi de artacak ve iş birliği imkanları genişleyerek çatışma riskini düşürecektir. İkincisi, sistemdeki büyük güçlerin sayısının artması, bu devletlerin odak noktalarını dağıtacağından gerilim eşliğini yükselterek çatışma riskini düşürecektir. Söz gelimi Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB arasında güvenlik boyutunun yanında yoğun düzeyde karşı kampı düşmanlaştırıcı bir ideolojik mücadele de bulunmaktaydı. Bu devletlerin materyal kabiliyetlerine meydan okuyabilecek başka bir güç bulunmadığından tüm odakları birbirleri üzerindediydi. Üçüncüsü, sistemde çok sayıda büyük güç olduğundan ittifaklar yoluyla dengeleme davranışının gerçekleştirilmesi daha kolay olacaktır. Bu sayede silahlanma trendleri yavaşlayabileceği gibi ittifaklar sayesinde caydırıcılık artacağından çatışma ihtimali de azalacaktır.⁶

İkinci görüş iki kutuplu sistemlerin çok kutuplu sistemlere göre daha istikrarlı olduğunu savunmakta, daha çok müttefik ilişkilerindeki

⁶ Karl Deutsch ve J. David Singer, “Multipolar Power Systems and International Stability”, *World Politics*, Cilt: 16, Sayı: 3, (1964), s. 390-406.

dinamiklere odaklanmaktadır. Bu görüşe göre sistemdeki büyük güç sayısı arttıkça belirsizlik ve dolayısıyla güvensizlik de artacaktır. Burada üç ana husustan bahsedilebilir.

Birincisi, çok kutuplu sistemlerde ittifaklar içindeki güç asimetrisi çok geniş olmadığından müttefik devletler arasındaki anlaşmazlıklar ittifakin varlığını tehlikeye düşürebilir. Diğer taraftan ittifak içi güç asimetrisi olduğunda küçük müttefiklerin istenmeyen davranışlarının ittifak için sonuçları kısıtlı olacaktır. Bu durum çok kutuplu sistemlerde kaçınılmaz olarak bağımlılık ilişkilerini artırmaktadır. Dolayısıyla çok kutuplu sistemlerde büyük güçler müttefiklerini memnun etmek ve ittifak yönetimi için zaman ve kaynak harcamak zorunda kalacakken iki kutuplu sistemlerde stratejilerini kendi hesaplamalarına göre oluşturabilirler.⁷

İkincisi, çok kutuplu sistemler devletleri daha gevşek veya agresif politikalar izlemeye teşvik edebilir. Buna göre devletler çok kutuplu sistemlerde “sorumluluktan kaçınma” (*buck-passing*) davranışı sergileyerek güvenlik tehditlerine karşı yeterince sorumluluk almayabilir. Benzer şekilde müttefik devletler “prangalanma”ya (*chain-ganging*) maruz kalarak çıkarlarının olmadığı bir savaşa sürüklenebilir. Ancak iki kutuplu sistemlerde büyük güç ile diğer müttefik ülkeler arasında ciddi bir güç asimetrisi olacağından küçük devletler güvenlik ihtiyaçları için büyük güce daha fazla bağımlı olacaklar ve başına buyruk politikalar izleyemeyeceklerdir.⁸

Üçüncüsü, çok kutuplu sistemlerin ortaya çıkardığı karmaşadan dolayı devletler ortaya çıkan tehdidin niteliğini küçümseme yanlılığına düşebilir. Özellikle diğer devletlerin dengeleme davranışı gerçekleştireceğine dair duyulan yanlış inanç ve yeterli askeri hazırlıkların yapılmaması sistemin istikrarının sağlanması hususunda sorun oluşturacaktır.⁹

⁷ Waltz, *Theory of International Politics*, s. 168.

⁸ Waltz, *Theory of International Politics*, s. 167-170; Thomas J. Christensen ve Jack Snyder, “Chain Gangs and Passed Bucks: Predicting Alliance Patterns in Multipolarity”, *International Security*, Cilt: 44, Sayı: 2, (1990), s. 137-168.

⁹ Stephen van Evera, “Primed for Peace: Europe after the Cold War”, *International Security*, Cilt: 15, Sayı: 3, (1990/1991), s. 35.

Tek kutuplu sistemlerin ise “hegemon gücün aşırı genişlemesi” (*imperial decay/overexpansion*) eğilimine girme riskinden dolayı doğal bir istikrarsızlık kaynağı olduğu ifade edilebilir. Somut bir tehdidin olmadığı uluslararası güvenlik ortamında hegemon gücün iç politika-daki kaygılardan yol çıkarak hareket etme ve güvenlik alanını gereksiz ölçüde geniş tanımlama riski bulunmaktadır. Bunun aksi yönde hegemon güç yumuşak başlı davranışlar sergilese bile diğer devletler sistemdeki güç asimetrisinden dolayı bir güven bunalımı içinde olacaktır. Zira gücün bu şekilde tek elde toplanması kaçınılmaz olarak bir güvensizlik oluşturur. Dolayısıyla diğer devletler bir şekilde güç birikimi yapmak veya karşı koalisyonlar kurmak suretiyle hegemon gücü dengelemek isteyeceklerdir.¹⁰

SAVAŞLARIN NEDENLERİ

“Savaşlar neden çıkar?” sorusu uluslararası ilişkilerin en temel meselesidir. Birinci Dünya Savaşı'nın ortaya çıkardığı yıkımın etkisiyle disiplin 1919'da bu soruna cevap bulmak amacıyla kurulmuştur.

Savaşlar neden çıkmaktadır? Tarihte çıkan savaşların toprak kazanma isteğinden ideolojik mücadelelere kadar çeşitli sebepleri olduğu ifade edilmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonuna kadar gerçekleştirilen savaşların büyük çoğunluğunun ana motivasyonu toprak kazanmaktır. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında toprak kazanma amacıyla savaş yapmanın maliyeti çok arttığından bu durum ciddi manada değişmiştir. Yine de stratejik değer atfedilen belirli bölgeler tarihte olduğu gibi bugün de savaş potansiyeli barındırmaktadır.¹¹ 1815-1914 arasında ve 1945'ten sonra ise kolonyal devletlere karşı yapılan bağımsızlık savaşları damga vurmuştur. Diğer taraftan savaşların çıkmasında ekonomik nedenlerin 1648-1814 arasında etkili olduğu, 1815-1945 arasında da

¹⁰ Kenneth N. Waltz, “Structural Realism after the Cold War”, *International Security*, Cilt: 25, Sayı: 1, (2000), s. 5-41.

¹¹ Bu duruma en yakın örnek olarak Rusya'nın 2014'te Kırım'ı yasa dışı ilhakını gösterebiliriz.

ideolojik kaynaklı savaşların dikkat çekici olduğu belirtilmektedir. Bununla birlikte Kıbrıs, Keşmir ve Filistin örneklerinden bilindiği gibi soydaşların korunması dolayısıyla gerçekleştirilen savaşlar yirminci yüzyıla aittir.¹²

GÜVENLİK İKİLEMİ

Güvenlik ikilemi bir devletin güvenliğini artırmak için giriştiği bir çabanın diğer devletlerin güvenliğini azaltıcı sonuçlar üretmesidir. İlgili devletin (agresif bir niyet taşımaya bile) güvenliğini sağlamak için silahlanması, uluslararası ilişkilerdeki belirsizlikten dolayı diğer devletler tarafından bir tehdit olarak algılanabilir. Devletler arasındaki uyumsuzlukları çözecek üst bir merci olmadığından hiçbir devlet diğerinin gelecekteki niyetini bilemez zira yeni liderler, benimsenen yeni ideolojiler gibi zaman içinde değişebilecek faktörler halihazırda yumuşak başlı bir devleti ileride saldırgan bir aktöre dönüştürebilir. Bu durum aynı ittifaka bağlı devletler arasında dahi sayılan sebeplerden ötürü ortaya çıkma potansiyeli taşımaktadır. Uluslararası ilişkilerde güvenlik ikilemi sık sık silahlanma yarışlarına neden olarak yerel, bölgesel veya sistematik güven bunalımlarına yol açmış ve bazen de çatışma ile savaşlara sebebiyet vermiştir.

Ayrıntılı bilgi için bkz: Robert Jervis, "Cooperation under the Security Dilemma", *World Politics*, Cilt: 30, Sayı: 2, (1978), s. 167-214.

Savaşların maliyetli ve riskli bir girişim olduğu bilinmesine rağmen rasyonel devletler neden pazarlık ve müzakere yerine savaşlara girmeyi tercih etmektedir? Buna bazı cevaplar verilmiştir. Örneğin uluslararası sistemde hüküm süren anarşi durumundan dolayı devletleri güç kullanmaktan caydıracak bir üst otorite bulunmamaktadır. Devletler arasında –aynı insanlar arasında olduğu gibi– çıkar uyumsuzlukları sürekli olacağından, üst otorite yokluğunda bu uyumsuzlukların savaşlara

¹² Kalevi J. Holsti, *Peace and War: Armed Conflicts and International Order, 1648-1989*, (Cambridge University Press, Cambridge: 1991), s. 306-319.

İlk baskısı hızlı bir şekilde tüklenen bu kitap Türkiye'nin savunma sanayiinde gerçekleştirdiği önemli atılımlara rağmen bu alanda eksik kalan akademik yazını doldurmak gayesiyle atılmış önemli bir adımdır. Genişletilmiş ikinci baskısı hazırlanan kitap; savunma kavramı, savunma stratejileri ve politikaları, Türk savunma sanayii tarihi ve güncel dinamikleri ve bunlarla alakalı başlıca hususları giriş seviyesinde ele almaktadır. Alanında uzman kişilerin kaleme aldığı spesifik bölümlerden oluşan kitabın genel okuyucunun yanı sıra savunma, güvenlik ve strateji gibi alanlara ilgi duyan lisans ve lisansüstü öğrenciler için temel bir başlangıç ve referans kaynak olması amaçlanmaktadır. Gittikçe popülerleşen savunma sanayii alanına ilgi duyanlar için de bu kitap okunması gerekenler listesinde ilk sıralarda yer alan bir eserdir.

FERHAT PİRİNÇÇİ • MURAT YEŞİLTAŞ • RIFAT ÖNCEL • SELAMİ SEZGİN
HİLMİ ÖZDEMİR • NURSİMA ŞAHKULUBEY BAYKAL • ERCÜMENT KARAPINAR
ALİ BURAK DARICILI • AHMET ALEMDAR • HÜSNÜ ÖZLÜ
MERVE SEREN • MURAT ASLAN

